



ที่ อว 8609/3204

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
31 ถนนหน้าพระลาน แขวงพระบรมมหาราชวัง
เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200
6 ตุลาคม 2566

เรื่อง อนุญาตให้ตีพิมพ์บทความลงในวารสารดำรงวิชาการปีที่ 23 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)
เรียน อาจารย์ ดร. ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี

ตามที่ท่านได้ส่งบทความ เรื่อง “**พระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าวกะเทียม จังหวัดเชียงใหม่: รูปแบบและจารึก**” เพื่อตีพิมพ์ในวารสารดำรงวิชาการ โดยวารสารผ่านการรับรองคุณภาพของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index Center) และจัดอยู่ในฐานข้อมูลของ TCI กลุ่มที่ 1 (พ.ศ. 2564 – 2567) บัดนี้บทความของท่านได้ผ่านการพิจารณาจากคณะบรรณาธิการวารสารดำรงวิชาการ และผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน เป็นที่เรียบร้อยแล้ว โดยเห็นชอบให้สามารถตีพิมพ์บทความดังกล่าวในวารสารดำรงวิชาการปีที่ 23 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567) ได้ ซึ่งจะเผยแพร่ในเว็บไซต์ <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/damrong> ทั้งนี้ผู้เขียนจักต้องดำเนินการปรับ แก้ไขบทความตามข้อเสนอแนะของคณะบรรณาธิการฯ ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง)

รองคณบดีฝ่ายวิจัยและกิจการพิเศษ
ปฏิบัติการแทนคณบดีคณะโบราณคดี

สำนักงานคณบดี คณะโบราณคดี

โทร. 0 - 2105 - 4686 ต่อ 103018 (สายตรง) หรือ

0 - 2221 - 7777 (สายกลาง)

โทรสาร 0 - 2226 - 5355

อีเมล damrong_journal2@hotmail.com

พระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่: รูปแบบและจารึก*

Buddha Image Made of Flowers in Phrao District Chiang Mai Province: Patterns and Inscriptions.

ดร. ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี¹

สมศักดิ์ พรหมจักร²

พระสมุห์อานนท์ อินทวิโส³

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและจารึกที่ฐานของพระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ สรุปผลการศึกษาดังนี้ รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้แบ่งได้เป็นพระพุทธรูปยืนกับนั่ง โดยพระพุทธรูปยืนที่แสดงวัตถุทรงกลมในพระหัตถ์ อาจหมายถึงพระพุทธรูปปางรับผลสมอตามคติเถรวาท หรือพระโภชชัญญ์ตามคติมหายาน ส่วนพระพุทธรูปนั่ง ทรงเครื่อง พบ 2 ลักษณะ คือ สวมมงกุฎทรงสูง และสวมมงกุฎทรงเตี้ย โดยพบทั้งที่สวมฉลองพระองค์แขนยาวและแขนสั้น สำหรับพระพุทธรูปนั่ง ไม่ทรงเครื่อง แสดงความโดดเด่นด้วยจีวรที่ดึงมาปิดอঙ্গสาขาเป็นรูปครึ่งวงกลมและการซ้อนกันของชายจีวรบนอঙ্গสาขาย นอกจากนี้ยังพบเป็นพระสาวกที่มีนัยหมายถึงพระอุคุตและพระบัวเข็ม สำหรับจารึกที่ฐาน จารึกด้วยอักษร 3 ประเภท คือ อักษรธรรมล้านนา อักษรไทใหญ่ และอักษรพม่า โดย พ.ศ. ที่เก่าที่สุดในจารึกคือ พ.ศ. 2438 ที่พบมากที่สุดคือ พ.ศ. 2470 ที่พบใหม่ที่สุดคือ พ.ศ. 2478 จารึกทั้งหมดอยู่ในสมัยครุบาหุ่นเจ้าบุญจุ่ม (บุญจุ่ม) สิริวิชัย ปกครองวัดป่าต๋มตอน อันเป็นช่วงก่อนและหลังการสร้างวิหาร พระพุทธรูปทั้งหมดนำเข้ามาจากประเทศพม่า โดยพ่อค้าวัวต่าง ในพุทธศตวรรษที่ 25 โดยจารึกมีเนื้อหาแสดงถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับอายุ พระพุทธศาสนา และความปรารถนาความสุข โดยมีพระนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุด

คำสำคัญ: พระพุทธรูปดอกไม้, รูปแบบ, จารึก

¹ อาจารย์ สาขาวิชาพุทธศิลป์กรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

² อาจารย์ หลักสูตรศิลปศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

³ นิสิตดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศิลป์กรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Abstract

This research article aims to analyze the patterns and inscriptions at the base of the Buddha image in Phrao District, Chiang Mai Province. The results of the study showed that Flower Buddha images can be divided into standing and sitting Buddha images. The standing Buddha image depicts a round object in his hand. This may refer to the Buddha taking the anchor fruit in Theravada or Bhaisajyaguru in Mahayana. The sitting Buddha images dressed in royal clothes are found in two styles: wearing a high and low crown found both wearing long and short sleeve clothes. For sitting Buddha images not dressed in royal attire, this shows the uniqueness by pulling the robe to cover the right shoulder in a semicircle shape and overlapping the robes on the left shoulder. In addition, the disciple sculptures, Phra Upakut and Phra Bua Khem, were found with inscriptions at the base, which could be inscribed with three types of characters: Lanna script, Tai script and Burmese script. The oldest inscription is 1895; the most common is 1927; and the newest is 1935, and all of the inscriptions were in the reign of Kruba Bhun Chao Boon Chum Sirivichayo, the abbot of Wat Pa Tum Don, which was the period before and after the construction of the temple. All Buddha images had been imported from Burma by merchants in the 25th century of the Buddhist Era. The inscription contains contents about the age of Buddhism and wishes of having nirvana as the ultimate goal.

Keywords: Buddha statue made of flowers, patterns. Inscriptions.

บทนำ

พระพุทธรูปดอกไม้ หมายถึง พระพุทธรูปที่ใช้ผงดอกไม้แห้งเป็นวัสดุหลักในการสร้าง ตำกับดินละเอียด และคลุกด้วยยางรัก จนได้เนื้อที่มีลักษณะนุ่มไม่แข็งมากเกินไป เหมาะกับการนำไปปั้นพระพุทธรูป บางครั้งอาจผสมกับข้าวเหนียวตากแห้ง หรือวัสดุธรรมชาติอื่นๆ ด้วย หรืออาจใช้ผงดอกไม้ผสมกับยางรักและสมุก ปั้นตกแต่งบนโครงที่สานด้วยไม้ไผ่ที่พันไว้ด้วยผ้าฝ้ายดิบในกรณีที่ต้องการสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ด้วยเทคนิคการสร้างเฉพาะตัว จึงทำให้พระพุทธรูปดอกไม้มีน้ำหนักเบา เพราะด้านในกลวง

ในอดีตพระพุทธรูปดอกไม้มีชื่อเรียกที่ต่างกันไปได้แก่ พระพุทธรูปมุกดอกไม้หอม หรือพระพุทธรูปมุก ตามจารึกที่ฐานพระพุทธรูปวัดดอกคำ (ฮันส์ เพนธ์ 2519: 122) หรือพระพุทธรูปมุกเกสร วัดหมื่นล้าน (ฮันส์ เพนธ์ 2519: 65) หรือพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ก็เรียก ชาวไทใหญ่เรียกพระปานปอง แปลว่าพระพุทธรูปที่สร้างจากดอกไม้หลากชนิด โดยคำว่าปานหมายถึงดอกไม้ และปองหมายถึงรวมกัน นอกจากนี้ชาวไทใหญ่ยังเรียกพระพุทธรูปชนิดนี้ว่า เจ้าพะลำสาน เพราะด้านในเป็นไม้ไผ่สาน หรือเจ้าพะลำห้วย เพราะด้านในใช้ผ้าห้วยหรือผ้าฝ้ายดิบกรูทับโครงไม้ไผ่ หรือเจ้าพะลำซาโล้ก็เรียก โดยคำว่าซาโล คือ สมุกหรือผงถ่าน อย่างที่ชาวล้านนาเรียกพระพุทธรูปมุก (สมุก) นั้นเอง โดยในบทความนี้จะใช้คำว่าพระพุทธรูปดอกไม้

ทั้งนี้ในคัมภีร์อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป ฉบับวัดป่าบางจันทว่า (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย 2552: 4289) ระบุอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปจากผงดอกไม้ผสมยางรักว่ามีอานิสงส์มากถึง 100 กัปป ปริมาณอานิสงส์ที่ได้รับนั้นมากกว่าการสร้างพระพุทธรูปด้วยวัสดุอื่น เช่น หิน ไม้จันทน์ สำริด งาช้าง ก่ออิฐถือปูน เป็นต้น แต่มีอานิสงส์น้อยกว่าพระพุทธรูปที่สร้างจากทองคำและแก้วมณี ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าดอกไม้บูชาเป็นวัสดุที่มีคุณค่าอย่างยิ่งตามความเชื่อพุทธศาสนิกชนล้านนา แม้จะเป็นวัสดุธรรมชาติที่หาได้ง่ายในชีวิตประจำวัน แต่เมื่อมีการใช้ดอกไม้ประกอบพิธีบูชาพระรัตนไตรแล้ว คุณค่าในตัววัสดุจึงเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะคุณค่าทางจิตใจ และด้านความศักดิ์สิทธิ์

ในอดีตปรากฏการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ในหลายพื้นที่ทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความนิยมในการเลือกใช้วัสดุประเภทนี้ ทว่าปัจจุบันพบว่าการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้มีปริมาณที่ลดลงมาก จนแทบจะไม่ใช่รู้จักของผู้คนในสังคม แต่ยังคงปรากฏอยู่ในพื้นที่วัฒนธรรมไทใหญ่ พม่า สำหรับในเชียงใหม่ วัดที่ยังคงเก็บรักษาพระดอกไม้ไว้เป็นจำนวนมากวัดหนึ่ง คือ วัดป่าตุ้มดอน และวัดสันขวาง ทั้ง 2 วัดตั้งอยู่ในตำบลป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นชาวไทใหญ่ อพยพมาจากรัฐฉาน เมียนมาร์ โดยในต้นพุทธศตวรรษที่ 24 จึงมีการอพยพของผู้คนจากรัฐฉานเข้ามาอีกครั้งหนึ่ง โดยใน พ.ศ. 2375 จึงมีการสร้างวัดป่าตุ้มดอน (กรมการศาสนา 2533: 321) และสร้างวัดสันขวางขึ้นใน พ.ศ. 2418 (กรมการศาสนา 2533: 569)

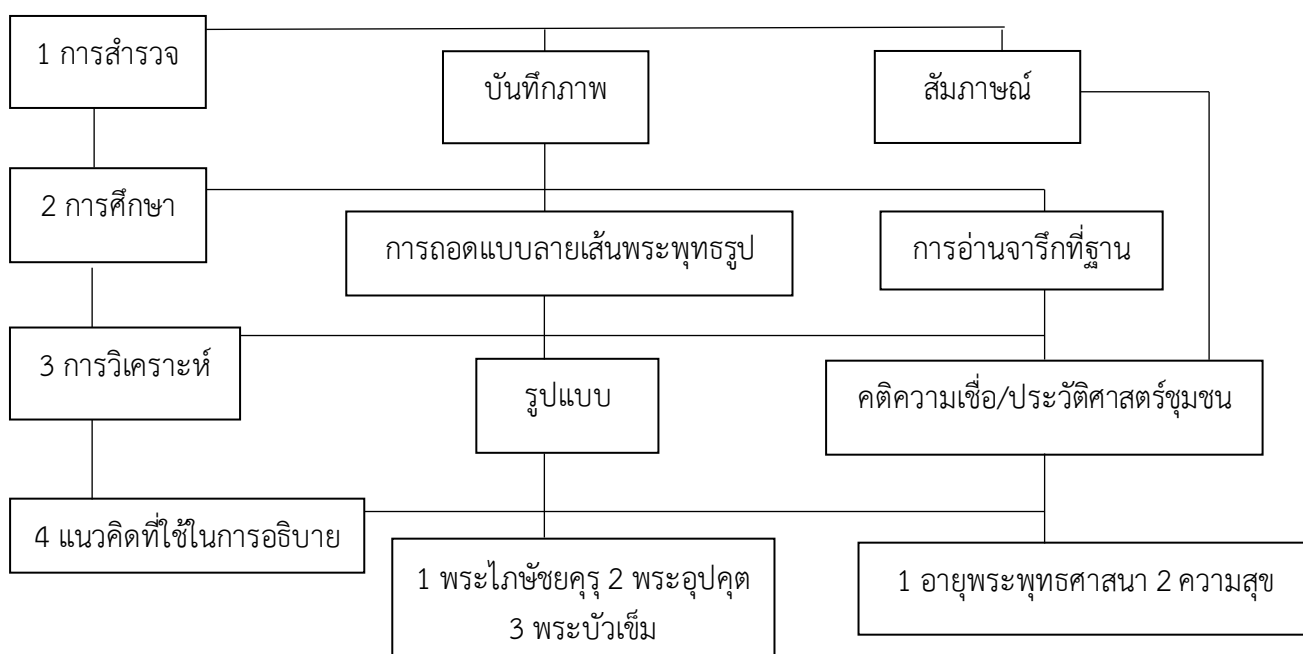
ด้วยปริมาณการสร้างที่ลดลงและการสูญหายไปของพระดอกไม้ในปัจจุบัน ทำให้มีความจำเป็นต้องเร่งศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธรูปดอกไม้ในล้านนา ตลอดจนการอนุรักษ์พระพุทธรูปดอกไม้ของวัดทั้ง 2 ในอำเภอพร้าว ทำให้มีตัวอย่างมากพอที่จะศึกษาได้ถึงรูปแบบและจารึกที่ฐานพระพุทธรูปดอกไม้ได้

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าว
- 2) เพื่อวิเคราะห์จารึกที่ฐานพระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าว

วิธีการศึกษา

เริ่มจากการสำรวจและบันทึกภาพถ่ายพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดป่าต๋มดอนและวัดสันขวาง พร้อมกับสัมภาษณ์พระสงฆ์ คนในชุมชน จากนั้นจึงเป็นขั้นตอนการศึกษาโดยการถอดแบบภาพถ่ายเป็นลายเส้น พร้อมกับอ่านจารึกที่ฐาน ก่อนสู่ขั้นตอนการวิเคราะห์รูปแบบและจารึก โดยใช้แนวคิดทางพระพุทธศาสนาในการอธิบายความ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับพระโภชชยคุรุ พระอุคุต และพระบัวเข็มในการอธิบายรูปแบบ และแนวคิดอายุพระพุทธศาสนา และความสุขในพระพุทธศาสนาสำหรับการอธิบายจารึก



แผนผัง วิธีการศึกษาพระพุทธรูปดอกไม้

© Sirisak Apisakmontree 3/8/2023

แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

1) แนวคิดพระโภชชยคุรุ

พระโภชชยคุรุ คือ พระพุทธเจ้าสูงสุดทางการแพทย์และโอสถ มีพระนามเต็มว่า พระโภชชยคุรุไวฑูรยประภา พระนามอื่นๆ เช่น เภษัชราชา โภชชยคุรุไวฑูรยประภาราชา แปลตามอักษรว่า พระพุทธรูปที่มีรัศมีสีน้ำเงินดังไฟทูรย์ เชื่อว่าทรงเป็นผู้ปลดปล่อยมนุษย์จากความทุกข์อันเกิดจากโรคทางกายและโรคทางใจ นิยมในประเทศเนปาล จีน ญี่ปุ่น เกาหลี เวียดนาม กัมพูชา และทิเบต พบทั้งในปางสมาธิ นั่งขัดสมาธิเพชร ในพระหัตถ์ถือกิ่งสมอ หรือผลสมอระหว่างนิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้ และปางยืน พระหัตถ์ขวาแสดงปางประทานอภัย พระหัตถ์ซ้ายถือขวดยา มักพบขนานด้วยพระโพธิสัตว์สุริยประภาและจันทรประภา

พระนามพระองค์ปรากฏครั้งแรกในวิมลเกียรติคุณเทสสูตร ฉบับคัดลอกในรัชสมัยเจ้าชายโชโตกุ ประเทศญี่ปุ่น ราว พ.ศ. 1135 ดังว่า “...ดูก่อนท้าวราช ฌ เบื้องอดีตภาคองสขยภัลป้อนประมาณมิได้ ในสมัยพุทธรูปบาทกาลแห่งพระผู้มีพระภาคผู้ทรงพระนามโภชชยราชาตถาคต พระองค์เป็นผู้ควรบูชา เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง...” (ธนุตม์ ธรรมพิทักษ์ 2563: 21) ในคัมภีร์โภชชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคต

สูตร และคัมภีร์พระโฆษาจารย์วชิรญาณปิณฑิตพุทธปฐมาภิธานวิเศษสูตร สมัยราชวงศ์ถัง ที่มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 13 ก็ได้กล่าวถึงปิณฑิตของพระโฆษาจารย์ที่จะเป็นแพทย์ไว้ข้อที่ 6 และ 7

หลังจากนี้ความคิดเกี่ยวกับพระโฆษาจารย์จึงได้แพร่หลายไปสู่ทิเบต กัมพูชา และไทย ตั้งแต่ช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ในลักษณะเรื่องเล่าที่แสดงถึงอำนาจบารมีของพระองค์ในการช่วยเหลือมนุษย์ให้หายป่วยได้ โดยในกัมพูชามักทำเป็นพระพุทธรูปนาคปรก มีทั้งทรงเครื่องและไม่ทรงเครื่อง ในมือที่ประสานกันเหนือพระเพลา มีหม้อยาเล็กๆ เป็นต้น

2) แนวคิดพระอุปัคต

ประวัติของพระอุปัคตไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก แต่มีในคัมภีร์บาลียุคหลัง ที่ชัดเจนที่สุด คือ คัมภีร์โลกบัญญัติ ปฐมสมโพธิกถา อโศกาวทานของสรวาสดีวาทีน เป็นต้น เล่าถึงชาติตระกูลของพระอุปัคตว่าเป็นพ่อค้าน้ำหอม เมื่อมฤดา เมื่อยังไม่ได้บรรพชาได้ช่วยบิดาทำการค้าขาย มีสติปัญญาดี ศึกษาธรรมกับพระสาณกวาสินเถระ บรรลุอนุคามิที่ตั้งแต่ยังไม่ได้บวช และบรรลุอรหัตผลหลังจากบวชไม่นาน

อย่างไรก็ตามในตำนานท้องถิ่นล้านนาและภาคอีสาน กล่าวถึงชาติกำเนิดของท่านต่างออกไปว่า เป็นลูกนางปลา หรือนางเงือก บางตำนานว่าเป็นโอรสของพระพุทธเจ้า (วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน 2556: 1-28)

พระอุปัคตเป็นพระสงฆ์ที่พระเจ้าอโศกทรงเลื่อมใส ได้ช่วยปราบมารที่จะเข้ามารบกวนพิธิ์อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุบรรจุไว้ในพระเจดีย์ 84,000 องค์ ที่พระเจ้าอโศกได้สร้างไว้ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้าพระปรมาภิไธยวชิราวุธ 2530, 271) ในปฐมสมโพธิกถายังกล่าวถึงที่อยู่ของท่านว่าอยู่ในปราสาทในสะดือทะเล

ทั้งนี้เรื่องราวของพระอุปัคตในคัมภีร์ต่างๆ เกี่ยวข้องกับน้ำเสมอ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงเป็นสัญลักษณ์ของน้ำ การควบคุมน้ำ การควบคุมฝน เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ ดังเห็นได้จากปรากฏการณ์ในบางพื้นที่ที่แห่พระอุปัคตเพื่อขอฝน ทั้งในพระราชพิธีสิบสองเดือนก็กล่าวถึงพระอุปัคตว่าเป็นพระขอฝน (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2526: 552-555)

3) แนวคิดพระบัวเข็ม

คำว่าบัวในพระบัวเข็ม มาจากลักษณะศีรษะที่มีใบบัวปกคลุมในประติมากรรมอันเป็นตัวแทนของพระบัวเข็ม ส่วนคำว่าเข็มเรียกตามปมบนตามส่วนสำคัญของร่างกาย 9 จุด ได้แก่ หน้าผาก 1 หัวไหล่ 2 ข้อศอก 2 หัวเข่า 2 และข้อเท้าหรือฝ่าเท้าอีก 2 ภายในปมบนเหล่านั้นได้ฝังตะกรุด ของขลัง หรือเวทมนตร์เอาไว้

ปัจจุบันเชื่อกันว่าพระบัวเข็มเป็นองค์เดียวกับพระอุปัคต (ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม 2502: 19) พระบัวเข็มที่มีชื่อเสียง คือ พระบัวเข็มที่วัดกลางน้ำ ผ่องต่ออยู่ กลางทะเลสาบอินเล มี 5 องค์ ใช้แทนพระพุทธเจ้าทั้ง 5 ในสมัยภัทรกัป สร้างจากผงดอกไม้เช่นกัน บางองค์นอกจากฐานจะเป็นดอกบัวแล้ว ยังมีลายหอย ลายปลา บ่งบอกถึงที่มาขององค์พระว่ามาจากวัดกลางทะเลสาบ พระบัวเข็มที่อินเลนี้เป็นที่เคารพศรัทธาอย่างมาก จนทองที่ปิดทำให้ไม่สามารถมองเห็นรูปร่างเดิม

ทั้งนี้พระบัวเข็มมักมีขนาดเล็ก และมีจำนวนมาก ทั้งยังมีหลากหลายรูปแบบ พระปัญญาอันหมณี (2509: 11-12) อธิบายถึงขนาด จำนวน และรูปแบบที่หลากหลายของพระบัวเข็มที่พบในประเทศไทยว่า ชาวพม่าสร้างขึ้นเพื่อแก้บนในลักษณะการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุ เช่นเดียวกับที่ชาวจีนสร้างพระเงินพระทององค์เล็กๆ ทำด้วยตะกั่วในการแก้บนต่ออายุ

4) แนวคิดอายุพระพุทธศาสนา

พระศรีวิสุทธิวงศ์ (2598: 1-12) ชี้ให้เห็นร่องรอยของคติการกำหนดอายุพระพุทธศาสนาในพระวินัยปิฎก จุลวรรค เรื่องที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีซึ่งเป็นพระน้านางขอบวชในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรง

ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูก่อนอานนท์ ถ้าผู้หญิงจักไม่ได้บวชในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว พรหมจรรย์จักตั้งอยู่ได้นาน พระสังฆกรรมจักดำรงอยู่ได้ตลอด 1,000 ปี แต่หากเหตุที่ผู้หญิงบวชเข้ามาในพระธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศ พรหมจรรย์จักไม่ตั้งอยู่นาน พระสังฆกรรมจักตั้งอยู่ได้เพียง 500 ปี” ความนี้เป็นเช่นเดียวกับที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก อัญญกนิบาต อังคุตรนิกาย

ต่อมามีการอธิบายความเรื่องอายุพระพุทธศาสนา 1,000 ปี ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัยปิฎก โดยพระพุทธโฆสะว่า ที่คัมภีร์ระบุว่าพระสังฆกรรมจะดำรงอยู่ได้ 1,000 ปี แต่ด้วยความสามารถของพระชินาสพผู้ถึงความแตกฉานในปฏิสัมภิทาญาณ ทำให้พระปฏิเวธสังฆกรรมจะมีอยู่ตลอด 5,000 ปี ด้วยสามารถแห่งการบรรลุมรรคผลลดหลั่นตามลำดับดังนี้ ภายในพันปีที่ 1 ยังมีพระอรหันต์ชินาสพผู้ได้บรรลุปฏิสัมภิทาญาณ ภายในพันปีที่ 2 ยังมีพระอรหันต์ชินาสพประเภทสุกขวิปัสสกะ ภายในพันปีที่ 3 ยังมีผู้ได้บรรลุมรรคผลเป็นพระอนาคามี ภายในพันปีที่ 4 ยังมีผู้ได้บรรลุมรรคผลเป็นพระสกิทาคามี และภายในพันปีที่ 5 ยังมีผู้ได้บรรลุผลเป็นพระโสดาบัน ด้วยอาการเช่นนี้พระพุทธศาสนาจึงอยู่ได้ 5,000 ปี

การอธิบายของพระพุทธโฆสะในทำนองเดียวกันนี้ยังปรากฏในคัมภีร์มโนรลปุรณี อรรถกถาอังคุตรนิกาย ต่อมาจึงพบการอ้างเรื่องราวพระพุทธศาสนาจักดำรงอยู่ได้ 5,000 ปี ในมิลินทปัญหา และพระบาลีกัสสปสังยุตต์ นิทานวรรค เป็นต้น เมื่อมีการแพร่หลายของความคิดนี้จึงทำให้เกิดความเชื่อเรื่องอายุของพระพุทธศาสนาในสมัยพระพุทธเจ้าโคตมะว่าจะดำรงอยู่ได้ 5,000 ปี

ด้วยเหตุนี้ แรกเริ่มนั้นพระพุทธองค์มิได้พยากรณ์ไว้ว่าพระพุทธศาสนาในสมัยพระองค์จะอยู่ได้ 5,000 ปี ตรัสอย่างมีเงื่อนไขว่า ถ้าผู้หญิงไม่ได้บวช พระพุทธศาสนาจะอยู่ได้ 1,000 ปี ต่อมาพระโฆษาจารย์จึงได้ขยายความไปในทำนองว่าด้วยความสามารถของพระอรหันต์ พระพุทธศาสนาสมัยพระพุทธเจ้าโคตมะจะสามารถอยู่ต่อไปได้อีก รวมเป็นเวลา 5,000 ปี

5) แนวคิดความสุขในพระพุทธศาสนา

ความสุข คือ ความสบายกายและใจ เกิดจากการได้เสวยอารมณ์ที่น่าปรารถนา ได้เห็น ได้ยิน ได้ดมกลิ่นที่ต้องการ เป็นการได้สนองความต้องการของร่างกายและจิตใจ ในพระพุทธศาสนากล่าวถึงความสุข 13 คู่ (พระไตรปิฎก 2532: 102-105) ดังนี้ 1) คิหิสุข คือ สุขของคฤหัสถ์ กับ ปัพพัชชาสุข คือ สุขในชีวิตการบวช 2) กามสุข คือ สุขที่เกิดจากกาม กับ เนกขัมมสุข คือ สุขที่เกิดจากเนกขัมมะ 3) อุปธิสุข คือ สุขที่มีอุปธิ (สุขกัลลวทุกข์ ได้แก่ สุขในไตรภูมิ หรือโลกียสุข) กับ นิรูปธิสุข คือ สุขที่ไม่มีอุปธิ (สุขไม่กัลลวทุกข์ ได้แก่ โลกุตตรสุข) 4) สาสวสุข คือ สุขที่มีอาสวะ กับ อนาสวสุข คือ สุขที่ไม่มีอาสวะ 5) สามิสสุข คือ สุขที่อิงอามิส กับ นิรามิสสุข คือ สุขที่ไม่อิงอามิส 6) อริยสุข คือ สุขของพระอริยะ กับ อนริยสุข คือ สุขของผู้ไม่ใช่พระอริยะ 7) กายิกสุข คือ สุขทางกาย กับ เจตสิกสุข คือ สุขทางใจ 8) สัมปัตติกสุข คือ สุขที่มีปัตติ (ได้แก่ สุขในฌานที่ 1 และที่ 2) กับ นิปัตติกสุข คือ สุขที่ไม่มีปัตติ (ได้แก่ สุขในฌานที่ 3 และที่ 4) 9) สาตสุข คือ สุขที่เกิดจากความยินดี (อรรถกถาอธิบายว่าได้แก่ สุขในฌาน 3 ขั้นต้น) กับ อุเบกขาสสุข คือ สุขที่เกิดจากอุเบกขา (ทำนองว่าได้แก่สุขในฌานที่ 4) 10) สมานิสสุข คือ สุขที่เกิดจากสมานิส (ไม่ว่าอุปจารสมานิส หรืออัปนาสมานิส ก็ตาม) กับ อสมานิสสุข คือ สุขที่ไม่ได้เกิดจากสมานิส (สุขที่ไม่ถึงสมานิส) 11) สัมปัตติการัมมณสุข คือ สุขที่เกิดจากฌานมีปัตติเป็นอารมณ์ (สุขเกิดแก่ผู้พิจารณาฌาน 2 ขั้นแรกที่มีปัตติ) กับ นิปัตติการัมมณสุข คือ สุขที่เกิดจากฌานไม่มีปัตติเป็นอารมณ์ (สุขเกิดแก่ผู้พิจารณาฌานที่ 3 และที่ 4 ซึ่งไม่มีปัตติ) 12) สาตารัมมณสุข คือ สุขที่เกิดจากฌานมีความยินดีเป็นอารมณ์ (สุขเกิดแก่ผู้พิจารณาฌาน 3 ขั้นที่มีรสชื่น) กับ อุเบกขารัมมณสุข คือ สุขที่เกิด

จากฉนวนมีอุเบกขาเป็นอารมณ์(สุขเกิดแก่ผู้พิจารณาฉนวนที่ 4 ซึ่งมีอุเบกขา) 13) รูปารัมมณสุข คือ ความสุขที่มีรูปฉนวนเป็นอารมณ์ กับ อรูปารัมมณสุข คือ ความสุขที่มีอรูปฉนวนเป็นอารมณ์

เมื่อนำความสุขทั้ง 13 คู่ มาจัดแบ่งตามระดับของความสุข จะได้ 3 ระดับ (พระไตรปิฎก 2532: 92-95) คือ 1) กามสุข คือ ความสุขเนื่องด้วยกาม ได้แก่ ความสุขที่เกิดจากกามคุณ 5 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สัมผัสทางกาย) ที่น่าปรารถนาน่าใคร่ น่าพอใจ เป็นสุขทางวัตถุ บางครั้งเรียกสามิสสุข คือสุขอาศัย (วัตถุ) กามสุขนี้เป็นประโยชน์สุขในปัจจุบัน เช่น การมีสุขภาพดี มีร่างกายแข็งแรง เป็นอยู่สบาย มีเงินทอง มีอาชีพเป็นหลักฐาน พึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ รวมถึงการมีสถานะในสังคม และมีครอบครัวที่ดี เป็นต้น 2) ฉนวนสุข คือ ความสุขเนื่องด้วยฉนวน ได้แก่ ความสุขที่เกิดจากฉนวน 8 หรือสมาบัติ 8 จัดเป็นนิรามิสสุข แต่ก็ยังเป็นเหตุให้มีการยึดมั่นถือมั่นได้ ที่สุดอาจกลายเป็นเครื่องขัดขวางการบรรลุนิพพาน จึงเป็นสิ่งที่ต้องละ เช่นเดียวกับกามสุข 3) นิพพานสุข คือ สุขเนื่องด้วยนิพพาน เป็นการดับกิเลสและกองทุกข์ มี 2 ประเภท ได้แก่ 1) สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ คือ นิพพานที่ยังมีเบญจขันธ์เหลือ 2) อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ คือ นิพพานไม่มีเบญจขันธ์เหลือ เป็นนิพพานของพระอรหันต์ผู้ระงับการเสวยอารมณ์ทั้งปวงแล้ว (พระไตรปิฎก 2532: 392)

รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้

พระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดป่าต๋มดอน มีจำนวน 33 องค์ ที่วัดสันขวาง มีจำนวน 17 องค์ มีทั้งที่เป็นพระพุทธรูปและพระสงฆ์

1) ในกรณีของพระพุทธรูป แสดงสองอิริยาบถหลัก คือ ยืนกับนั่ง

พระพุทธรูปยืนมี 5 องค์ มีทั้งที่ประกอบซุ้มด้านหลังและไม่มีซุ้มด้านหลัง แต่ได้แสดงรูปแบบในลักษณะเดียวกัน โดยพระกรวางแนบพระวรกาย พระหัตถ์ขวาหงายขึ้น ใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วกลางคืบ **วัตถุทรงกลม** ส่วนพระหัตถ์ซ้ายคว่ำกระดูกนิ้วชี้ คล้ายอาการกรีดนิ้ว การครองจีวรในลักษณะห่มคลุม โดยพระหัตถ์ทั้งสองโผล่ออกมาจากจีวรที่ถูกแหวกออก ตวัดชายจีวรไปพาดที่พระอังสาด้านซ้ายก่อนทั้งชายจีวรเป็นริ้วซ้อนทับกันลงมาถึงข้อพระบาท ตกแต่งขอบผ้าจีวรด้วยแก้วกลมเล็กๆ เรียงกันเป็นแถว ซ้อนกัน 2-3 แถว ส่วนฐานนั้นจะยืนบนฐานบัวกลมแต่งกลีบบัวที่รองรับไว้ด้วยฐานขนาดใหญ่ตอนล่าง และซุ้มตกแต่งกรอบซุ้มด้วยใบไม้ฝรั่ง (ภาพที่ 01/02)

ตามคติเถรวาท วัตถุทรงกลมที่พระพุทธรูปทรงถือนั้น อาจหมายถึงผลสมอตามพุทธประวัติและชาดกก็ได้ มีนัยหมายถึงทิพย์โอสถของพระพุทธเจ้า และเป็นยาที่ได้รับพุทธานุญาตให้พระสงฆ์ใช้รักษาโรคได้ ในระเบียบการสร้างพระพุทธรูปของไทย (2558: 34) เรียกปางนี้ว่า ปางฉันทสมอ แต่จากการรับรู้ของคน ในชุมชนเชื่อว่าหมายถึงพระโภชชยคุรุตามคติมหายานมากกว่า

อย่างไรก็ตามการแสดงอิริยาบถยืนของพระโภชชยคุรุไม่ปรากฏมากนัก ส่วนมากเป็นพระพุทธรูปนั่งที่บ้างก็ทำเป็นนาคปรก ซึ่งมีทั้งที่ทรงเครื่องและไม่ทรงเครื่อง ตัวอย่างของพระโภชชยคุรุที่ยืน มือถือหม้อยา ได้แก่ พระโภชชยคุรุ สมัยราชวงศ์ถังของจีน ลักษณะเป็นพระพุทธรูปยืนเหนือดอกบัว ไม่มีบริวารประกอบ ครองจีวรห่มเฉียง จีวรเป็นริ้ว พระหัตถ์ขวาแนบพระวรกาย พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นตั้งฉาก ถือหม้อยา พระโภชชยคุรุสมัยเฮอัน ของญี่ปุ่น ก็เป็นพระพุทธรูปยืนเช่นกัน พระหัตถ์ขวายกขึ้น หงายฝ่าพระหัตถ์ออก พระหัตถ์ซ้ายทอดลงให้ในระดับพระนาภี หงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้นเพื่อประคองหม้อยา เป็นต้น

พระพุทธรูปดอกไม้ในเมืองพร้าวที่นี้ มีทั้งที่ทรงเครื่องและไม่ทรงเครื่องแบบกษัตริย์ โดยเครื่องทรงของพระพุทธรูปทรงเครื่องนั้น สามารถแยกได้ด้วยมงกุฎที่สวมซึ่งมี 2 ลักษณะ คือ สวมมงกุฎทรงสูง มียอด

แหลมคล้ายชฎา พบจำนวน 8 องค์ และสวมมงกุฎทรงเตี้ย ที่ตกแต่งด้วยรูปทรงสามเหลี่ยมเล็กๆ ตั้งขึ้น เรียงซ้อนสลับกันขึ้นไปคลุมพระอุษณีษะ มีจำนวน 6 องค์ ในจำนวนนี้ มี 2 องค์ ที่ยอดรัศมีหักหายไป สำหรับเครื่องทรงอื่นๆ ของพระพุทธรูปมีลักษณะเช่นเดียวกัน คือ ทรงสวมกรเจียรกจรแบบเรียบๆ สวมกรองคอที่ตกแต่งด้วยรูปดอกไม้ มีอินทรรณู และพาทูร์ด สวมฉลองพระองค์แบบพระวรกายที่มีทั้งแขนสั้นและแขนยาว ถ้าเป็นฉลองพระองค์แขนยาว แขนจะเป็นทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร และมักตกแต่งฉลองพระองค์ด้วยเส้นขีดทแยงมุมไขว้กัน สวมสนับเพลา และมีจำนวนเพียง 2 องค์ ที่ด้านหลังทำซุ้มประกอบ ลักษณะซุ้มประกอบตกแต่งด้วยใบไม้ฝรั่งเช่นเดียวกับซุ้มพระพุทธรูปยืน (ภาพที่ 03/04)

ในส่วนพระพุทธรูปไม่ทรงเครื่อง แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ พระพุทธรูปนั่งบนฐานเตี้ย พระพุทธรูปนั่งบนฐานสูง พระพุทธรูปนั่งบนฐานที่มีซุ้มด้านหลัง

ฐานที่เตี้ย มักเป็นฐานเชิงเรียบ และมีจารึกที่ด้านหน้าของฐาน มักเป็นฐานของพระพุทธรูปขนาดเล็ก รวมถึงพระอุปัคตกับพระบัวเข็มด้วย (ภาพที่ 05)

ส่วนฐานที่สูง เป็นฐานบัวซึ่งทำส่วนบัวคว่ำให้มีขนาดใหญ่กว่าส่วนบัวหงายมาก บางครั้งเป็นฐานบัวซ้อนกัน 2 ฐาน และเน้นบัวคว่ำขนาดใหญ่เช่นกัน ตกแต่งด้วยการปั้นรักสมุกเป็นรูปกลีบดอกไม้และดอกไม้ จึงมีพื้นที่ในการจารึกไม่มากนัก ยกเว้นฐานสูงที่ไม่มีการตกแต่งด้วยลวดลายใด ส่วนฐานที่มีซุ้มด้านหลังมักเป็นส่วนประกอบของฐานสูง (ภาพที่ 06)

สิ่งที่น่าสนใจของพระพุทธรูปกลุ่มนี้ ได้แสดงลักษณะของการชักชายจีวรตามแบบที่พระสงฆ์พม่าในปัจจุบันใช้ กล่าวคือ ห่มจีวรเฉียง ปลายจีวรวัดขึ้นจากด้านหลังพาดไปบนพระอังสาซ้าย ปล่อยชายจีวรตกลงมาอย่างเป็นอิสระ พร้อมทั้งชักส่วนหนึ่งของจีวรทางด้านหลังขึ้นมาปิดพระอังสาขวา ชายจีวรด้านล่างแผ่ออกและหยักโค้งขึ้นด้านบนบริเวณพระขานทั้งสองข้าง ส่วนตรงกลางระหว่างข้อพระบาทปล่อยจีวรแผ่เต็มพื้นที่ แสดงร่องรอยของการพาดจีวรผ่านข้อพระบาทเป็นเส้นคู่ จีวรเป็นริ้ว พลิ้วไหวอย่างเป็นธรรมชาติ ในล้านนาเรียกการห่มลักษณะนี้ว่าพาดควาย เป็นการนุ่งห่มแบบง่ายๆ ขณะกำลังทำงานในชีวิตประจำวัน ส่วนจีวรที่ชักขึ้นมาจากด้านหลังเพื่อปิดไหล่ขวานั้น เพื่อป้องกันแดดที่ร้อนในขณะทำงาน

2) ในกรณีที่ทำเป็นรูปพระสงฆ์ มีนัยหมายถึงพระอุปัคตกับพระบัวเข็ม นอกจากจะแสดงด้วยสัญลักษณ์ใบบัวคลุมศีรษะ (ภาพที่ 07) และปุมนูนตามร่างกายแล้ว ยังแสดงด้วยภาพใบบัว หอย ปลา อยู่ในใต้ฐานพระ พระเหล่านี้มีขนาดเล็ก และขนาดใกล้เคียงกันทั้งหมด

มีบางองค์ที่ทำเป็นรูปคล้ายมนุษย์ พระเศียรไม่มีพระอุษณีษะเป็นต่อมุนขึ้นมา ครองจีวรห่มเฉียง แสดงขอบจีวรพาดข้อพระหัตถ์และข้อพระบาท และที่สำคัญ คือ สวมลูกประคำ อันเป็นวัตถุที่ใช้ในการทำสมาธิตามแบบพม่า ไทใหญ่ และล้านนาโบราณ (ภาพที่ 08) บางองค์แสดงกิริยาล้วงมือเข้าไปในบาตรที่ประคองไว้บนพระเพลา (ภาพที่ 09) บางองค์แสดงปุมเข็มที่บริเวณหัวไหล่ (ภาพที่ 11) รูปพระสงฆ์ที่มีลักษณะพิเศษและพบเพียงองค์เดียว คือ สร้างไว้เพียงโครงร่าง ไม่ปรากฏรายละเอียดของใบหน้าหรือใด เน้นที่ปุมเข็มบริเวณหน้าผาก หัวไหล่ทั้งสอง และเข่าทั้งสอง (ภาพที่ 011)

หากพิจารณาจากชื่อเรียกและที่มาของชื่อเรียกพระอุปัคตกับพระบัวเข็ม จะพบจุดประสงค์ของการเรียกชื่อที่ต่างกัน กล่าวคือ พระอุปัคต ใช้เรียกประติมากรรมพระสงฆ์ตามที่ปรากฏประวัติในคัมภีร์ มีส่วนเกี่ยวข้องกับทะเล น้ำ และความอุดมสมบูรณ์ ส่วนพระบัวเข็ม ใช้เรียกประติมากรรมที่ปรากฏปุมนูนตามร่างกาย ซึ่งไม่ได้เจาะจงว่าหมายถึงพระสงฆ์รูปใดแน่นอน ปุมนูนนั้นอาจฝังพระธาตุ หรือตะกรุดตามที่กล่าว

ดังนั้น รูปแบบของพระบัวเข็มจึงอาจปรากฏร่วมกับพระอุคุตหรือพระพุทธรูปก็ได้ เพราะไม่ได้เน้นที่รูปแบบ ประติมากรรม แต่เน้นที่ปมมุนและผลของการมีอยู่ของวัตถุที่ฝังภายในปมมุนนั้น

จารึกที่ฐานพระพุทธรูปดอกไม้

พระพุทธรูปดอกไม้ใน อ. พร้าว พบว่ามีจารึกและสามารถอ่านได้จำนวน 15 องค์ ทั้งหมดเป็น พระพุทธรูปที่วัดป่าตุ้มดอน ส่วนพระพุทธรูปที่วัดสันขวาง แม้จะมีจารึกแต่ไม่สามารถอ่านเป็นประโยคได้ เนื่องจากมีความชำรุดเสียหายมาก จารึกทั้งหมดใช้อักษร 3 ประเภท คือ อักษรธรรมล้านนา อักษรไทใหญ่ และอักษรพม่า โดยอักษรธรรมล้านนาพบมากที่สุด มีบางจารึกที่ใช้ร่วมกับอักษรไทใหญ่ ส่วนอักษรไทใหญ่ที่ พบร่วมกับอักษรพม่ามีจำนวน 3 จารึก โดยจารึกอักษรธรรมล้านนา ปวิวรรตโดย กิรณา ลี และจารึกอักษรไท ใหญ่กับอักษรพม่า ปวิวรรตโดย พ่อครูสำอาง จางยอด

ทั้งนี้พบว่า พ.ศ. ที่เก่าที่สุดในจารึกคือ พ.ศ. 2438 พบจำนวน 1 องค์ จารึกใน พ.ศ. 2440 จำนวน 2 องค์ จารึกใน พ.ศ. 2467 จำนวน 1 จารึกใน พ.ศ. 2470 จำนวน 5 องค์ และ จารึกในพ.ศ. 2478 จำนวน 1 องค์ มีรายละเอียดดังนี้

จารึกที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2438 พระพุทธรูปหมายเลข ปตด 2561-140 จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนา อ่าน ว่า “...สกุท 1258 ตัวปลีเมืองเร้า เดือน 9 เพ็ง เม็งวันจัน(มุลลสัทธา) หมายถึงลุงพพา เปนเกล้ากับพานิน แล.... (เทา) แห่งตนทั้งเสียง คีได้ฮิรสั่งพุทธรูปเจ้า เพื่อจักทานไว้ยัก้าชูปุทธศาสนาพระพุทเจ้าต่อเท่า 5000 พระวัสสา จุง.... (3) ประกาน มีนิพพานเจ้าเปน(ชอัน สันนี้)แต่เทอะ บุร(เ.....)”

จารึกที่พบมากที่สุด คือ พ.ศ. 2470 อาทิจ จารึกที่ฐานพระพุทธรูปหมายเลข ปตด 2561-130 จารึก เป็นอักษรธรรมล้านนา อ่านว่า “...สกุทราชได้ 1289 ตัวปีกาบใจ เตอร 9 เพ็งเม็งวัน 1 ปลมมุลลสัทธาหมาย มี พุ ว่า หลิ่ง ทานไว้กับศาสนา 5000 ภาวัสสา ขอเอานิพพาน...”

จารึกที่ใหม่ที่สุด พ.ศ. 2478 พระพุทธรูปหมายเลข ปตด 2561-141 จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนา-ไท ใหญ่ บรรทัดด้านบน ชำรุด บรรทัดที่ 2-3 เป็นอักษรไทใหญ่ บรรทัดล่างสุด จารด้วยอักษรธรรมล้านนา ดังนี้ ว่า “...1297 ตัวปลีดับไล่ เดิน 8 แรม 11 คำ...”

จารึกทั้งหมดที่พบอยู่ในช่วง พ.ศ. 2438-2478 ตรงกับสมัยของครูบาหุ่นเจ้าบุญจุ่ม (บุญชุ่ม) สิริวิชัย ซึ่งท่านปกครองวัดป่าตุ้มดอน ตั้งแต่ พ.ศ. 2424-2512 อันเป็นช่วงพัฒนาวัดหลังจากวัดไม่ได้รับการดูแลรักษา มารยะหนึ่ง ตามประวัติ ครูบาหุ่นบุญจุ่ม สิริวิชัย เดิมท่านอยู่วัดสันขวาง ต่อมาใน พ.ศ. 2424 คณะศรัทธา วัดป่าตุ้มดอนจึงได้นิมนต์ท่านมาอยู่ที่วัดป่าตุ้มดอน เนื่องจากขณะนั้นมีเพียงสามเณรดุแลวัด ไม่มีพระสงฆ์ ใน สมัยของท่านมีการพัฒนาวัดป่าตุ้มดอนอย่างมาก เนื่องมาจากความมีชื่อเสียงของท่าน ทั้งการบูรณะวิหาร การ สร้างพระประธานในวิหารเมื่อ พ.ศ. 2454 การสร้างพิภสาดำราราที่เขียนด้วยอักษรไทใหญ่และอักษรธรรม ล้านนาจำนวนมาก ท่านมรณภาพใน พ.ศ. 2512 สิริอายุกาล 108 ปี 88 พรรษา

สำหรับการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ พบว่าอยู่ในช่วง พ.ศ. 2438-2478 อยู่ในช่วงก่อนและหลังที่มีการ สร้างพระประธานในวิหารวัดป่าตุ้มดอน

ครูบาประเสริฐ ปวโร เจ้าอาวาสวัดหนองปลามัน ตำบลป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันอายุ 87 ปี (เกิด พ.ศ. 2479) ได้อธิบายตามที่ตนพบเห็นในอดีตว่า พระพุทธรูปดอกไม้กลุ่มนี้ ถูกนำเข้ามา จากพม่า ให้คนในพื้นที่ได้เช่าบูชา โดยพ่อค้าวัวต่าง ใช้เกวียนในการบรรทุก ด้วยน้ำหนักของพระพุทธรูป ดอกไม้ที่เบา ทำให้การบรรทุกมาในแต่ละครั้งมีปริมาณมาก หลากหลายรูปแบบ และขนาด โดยเฉพาะขนาด

เล็กจะมีการบูชาและนำไปถวายวัดกันมาก เมื่อบูชาแล้วจึงได้ให้หมักคหายุวักวัด หรือผู้รู้อักษรธรรม หรืออักษรไทใหญ่ หรืออักษรพม่าในหมู่บ้านจารึกชื่อ พ.ศ. พร้อมคำปรารภว่าไว้ที่ฐานทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ก่อนนำไปถวายวัดหรือนำไปบูชาที่บ้าน (ครูบาประเสริฐ ปวโร, 2566. เจ้าอาวาสวัดหนองปลาแมน, สัมภาษณ์ 12 มีนาคม)

การเข้ามาของพระพุทธรูปดอกไม้จำนวนมากเป็นช่วงที่มีการบูรณะวิหาร โดยพระพุทธรูปที่พ่อค้าบรรทุกเกี่ยวมาไว้บูชา นั้น นอกจากพระพุทธรูปดอกไม้แล้ว ยังมีพระพุทธรูปแกะสลักจากหินอ่อน เรียกพระหินอ่อน ส่วนมากเป็นพระพุทธรูปนั่ง และมีการเจาะใต้ฐานพระพุทธรูปให้กลวง เพื่อลด น้ำหนักของพระพุทธรูปให้มีน้ำหนักเบา ขนย้ายได้สะดวก เช่นเดียวกับพระพุทธรูปดอกไม้ที่มีน้ำหนักเบา ด้วยเหตุนี้ในพื้นที่ป่าดงตอน จึงไม่มีช่างฝีมือสร้างพระพุทธรูปดอกไม้หรือพระพุทธรูปหินอ่อน พระพุทธรูปหินอ่อนนี้สามารถพบเห็นได้ทั้งที่วัดป่าดงตอน และวัดสันขวาง

ทั้งนี้เนื้อหาในจารึก แสดงถึงคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา 2 คติความเชื่อ คือ

1) คติความเชื่อเกี่ยวกับอายุพระพุทธศาสนา 5,000 ปี เช่น จารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐานพระพุทธรูป ปตต 2561-120 ดังว่า “พสกกราชได้ 1289 ตัวปีกาบใจ เตื่อร 9 เพ็งเม็งวัน 1 ปถมมูลลสัทธาหมายมี ทู ว่า หลิ่ง ทานไว้กับสาสนา 5000 ภาวัสสา ขอเอานิพพาน)” เป็นต้น โดยความเชื่อเกี่ยวกับอายุของพระพุทธศาสนา 5,000 ปี ทำให้เกิดความนิยมในการสร้างศาสนสถาน ศาสนวัตถุไว้กับพระพุทธศาสนาจำนวนมาก รวมถึงการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ด้วย แม้จะเป็นความเชื่อที่เกิดจากการอธิบายของพระเถระในภายหลัง แต่ความเชื่อนี้ก็ฝังรากลึกในพุทธศาสนิกชนของล้านนามาช้านาน

2) คติความเชื่อเกี่ยวกับความสุข ได้แก่ การขอให้ได้สุข 3 ประการ โดยมีพระนิพพานเป็นยอด เช่น จารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐานพระพุทธรูป ปตต 2561-117 ระบุว่า “สกุ 1289 ปีกาบใจเดิน 9 เพ็ง เม็งวัน 1 ปถมมูลลสธา หมายถึง พืดอยเปนเค้า กับภริยา ลูกเต้า ชู่คนขอเอาสุ้ 3 ภการ มีนิพพานเปนยอดจิม” เป็นต้น ความสุข 3 ประการที่กล่าวถึงในจารึก คือ 1) กามสุข สุขเนื่องด้วยกาม 2) ฌานสุข สุขเนื่องด้วยฌาน และ 3) นิพพานสุข สุขเนื่องด้วยนิพพาน หรือบางครั้งก็อธิบายว่าเป็น 1) ความสุขในมนุษยโลก 2) ความสุขในสวรรค์ 3) ความสุขในนิพพาน คำปรารภนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการความสุขในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ และแม้ภายหลังตายไปแล้ว ก็เชื่อว่าจะมีโอกาสได้ไปเกิดเป็นมนุษย์อีก หากถึงเวลานั้น ก็ขอให้บุญกุศลที่ทำนำมาซึ่งความสุขในการใช้ชีวิตอย่างมนุษย์ทั่วไป ไม่เพียงแค่นั้น ผู้ปรารถนายังต้องการความสุขที่เหนือไปกว่า ละเอียดไปกว่าความสุขในโลกมนุษย์ คือ ความสุขในระดับฌาน หรือความสุขในสวรรค์ ซึ่งได้มาด้วยการประกอบบุญกุศล ปฏิบัติธรรม นั่งสมาธิเจริญวิปัสสนา และที่สุดแล้ว ความปรารถนาสูงสุด คือ พ้นออกไปจากสังสารวัฏได้

สรุป

1) รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าว

พระพุทธรูปดอกไม้ มีทั้งที่ยืนและนั่ง ในส่วนพระพุทธรูปยืน ได้แสดงการศิวัตถุทรงกรมในพระหัตถ์ขวา ซึ่งอาจหมายถึงพระพุทธรูปปางรับผลสมตามคติเถรวาท หรือพระไภษัชยคุรุตามคติมหายานก็ได้ แต่คนในพื้นที่ให้ความหมายว่าเป็นพระไภษัชยคุรุ ซึ่งเป็นเชื้อสืบๆ กันมาแต่โบราณ ส่วนพระพุทธรูปนั่งมีทั้งที่ทรงเครื่องและไม่ทรงเครื่องแบบกษัตริย์ โดยเครื่องทรงแยกได้ด้วยมงกุฎ มี 2 ลักษณะ คือ สวมมงกุฎทรงสูง มียอดแหลมคล้ายชฎา และสวมมงกุฎทรงเตี้ย ที่ตกแต่งด้วยรูปทรงสามเหลี่ยมเล็กๆ ตั้งขึ้น มีทั้งที่สวมฉลองพระองค์แขนยาวและแขนสั้น พระพุทธรูปไม่ทรงเครื่อง นั่ง แสดงความโดดเด่นด้วยชายจีวรที่วัดขึ้นจาก

ด้านหลังพาดไว้บนพระอังสาซ้าย พร้อมทั้งชักจีวรขึ้นมาปิดพระอังสาขวา ชายจีวรด้านล่างแผ่ออกและหยักโค้งขึ้นด้านบนบริเวณพระขานทั้งสองข้าง ส่วนตรงกลางระหว่างข้อพระบาทปล่อยจีวรแผ่เต็มพื้นที่ ทั้งพระพุทธรูปยืนและนั่ง พบทั้งที่ทำซุ้มประกอบด้านหลังและไม่ทำซุ้มประกอบ การสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องนี้อาจเป็นไปได้ตามคติ 2 ประการ คือ พระพุทธเจ้าเปรียบได้กับพระจักรพรรดิราชาธิราช และคติเรื่องชมพูบดีสูตร ตามเรื่องที่พระพุทธเจ้าเนรมิตพระองค์ทรงเครื่องอย่างจักรพรรดิเพื่อสั่งสอนพญามหาชมพู

นอกจากพระพุทธรูปแล้วยังพบพระสาวก ที่มีนัยหมายถึงพระอุคุตซึ่งใช้เรียกประติมากรรมพระสงฆ์ตามที่ปรากฏประวัติในคัมภีร์ มีส่วนเกี่ยวข้องกับทะเล และพระบัวเข็มใช้เรียกประติมากรรมที่ปรากฏปูนูนตามร่างกาย ซึ่งไม่ได้เจาะจงว่าหมายถึงพระสงฆ์รูปใดแน่นอน รูปแบบพระบัวเข็มจึงอาจปรากฏร่วมกับพระอุคุตหรือพระพุทธรูปอื่นก็ได้ โดยมีสัญลักษณ์รูปปลา หอย หรือใบบัว ใต้ฐาน

2) จารึกที่ฐานพระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าว

พระพุทธรูปดอกไม้ใน อ. พร้าว ที่มีจารึกและสามารถอ่านได้จำนวน 15 องค์ จารึกด้วยอักษร 3 ประเภท คือ อักษรธรรมล้านนา อักษรไทใหญ่ และอักษรพม่า พ.ศ. ที่เก่าที่สุดในจารึก คือ พ.ศ. 2438 ส่วน พ.ศ. ที่พบมากที่สุด คือ พ.ศ. 2470 และพ.ศ. ที่พบใหม่ที่สุด คือ พ.ศ. 2478 ตรงกับสมัยของครูบาทุนเจ้าบุญจุ่ม (บุญจุ่ม) สิริวิชัย ปกครองวัดป่าต๋มตอน ตั้งแต่ พ.ศ. 2424-2512 เป็นช่วงที่วัดกำลังสร้างวิหารและพระประธานในวิหาร

สำหรับเนื้อหาในจารึก แสดงถึงคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา 2 คติความเชื่อ คือ 1) คติความเชื่อเกี่ยวกับอายุพระพุทธศาสนา 5,000 ปี 2) คติความเชื่อเกี่ยวกับนิพพาน ได้แก่ การขอให้ได้สุข 3 ประการ คือ 1) กามสุข สุขเนื่องด้วยกาม 2) ฌานสุข สุขเนื่องด้วยฌาน และ 3) นิพพานสุข สุขเนื่องด้วยนิพพาน โดยมีพระนิพพานเป็นยอด

อย่างไรก็ตามพระพุทธรูปดอกไม้ที่มีส่วนผสมของข้าวเหนียวตากแห้งที่พระสงฆ์ล้านนาฉัน ได้แสดงให้เห็นถึงการสำนึกในบุญคุณของข้าวที่เป็นของบูชาอย่างหนึ่ง พระพุทธรูปดอกไม้ที่สร้างจากดอกไม้บูชาหรือข้าวบูชาจึงเป็นพระพุทธรูปอันเกิดจากจิตบริสุทธิ์ของผู้สร้างอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

กรมกรมศาสนา, 2533. **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 9**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.

กรมศิลปากร, 2558. **พระพุทธรูปปางต่างๆ**. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.

ครูบาประเสริฐ ปวโร, 2566. **เจ้าอาวาสวัดหนองปลามัน, สัมภาษณ์ 12 มีนาคม**.

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, 2502. **พระบัวเข็ม**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2502.

ธนุต์ม์ ธรรมพิทักษ์, 2563. **รายงานวิจัยเรื่อง “แนวคิด ความเชื่อ และพุทธปฏิมากรรมเฉพาะ**

ของพระโภษะคุรุชา โดยใช้ประติมานวิทยา” กรุงเทพฯ: ภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2526. **พระราชพิธีสิบสองเดือน**. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาการ.

พระปัญญาคุณหมื่น, 2509. **พระบัวเข็ม**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระศรีวิสุทธิวงศ์, 2598. **พระพุทธศาสนาห้าพันปี**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2552. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 8**.

กรุงเทพฯ: ไทยพาณิชย์.

วัชรภรณ์ ดิษฐปาน. 2556. “ตำนานอุปัคฺตในสังคมไทย: การรับรู้ตำนานพระอุปัคฺตและความสับสนกับประวัติของพระสาวกรูปอื่น” **วรรณวิทัศน์** (พฤศจิกายน 2556): 1-28.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า พระปรมาภิไธยในรศ, 2530. **ปฐมสมโพธิกถา**, กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

ฮันส์ เพนธ์, 2519. **คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.



ภาพที่ 01/02 พระพุทธรูปยืน วัดป่าตุ่มดอน ในพระหัตถ์ซ้ายถือผลสมอ
อาจหมายถึงพระพุทธรูปปางฉันทสมอ หรือพระไภษัชยคุรุก็ได้
ที่มา: ศิววงศ์ รักรวงศ์วรวิศ



ภาพที่ 03/04 พระพุทธรูปนั่ง ทรงเครื่องกษัตริย์ สวมมงกุฎสูง กับสวมมกุฎเตี้ย
ที่มา: ศิววงศ์ รักรวงศ์วิริศ



ภาพที่ 05/06 พระพุทธรูปนั่ง ไม่ทรงเครื่องกษัตริย์
โดดเด่นด้วยการดึงชายจีวรขึ้นบังอังสาขวา และปล่อยชายจีวรให้ตกลงมาจากอังสาซ้าย
ที่มา: ศิววงศ์ รักรวงศ์วิริศ



ภาพที่ 07/08/09 รูปแบบพระอุปัคต
 ที่แสดงด้วยใบบัว หรือการล้วงมือลงในบาตร หรือสัญลักษณ์ใบบัว ปลา และหอยใต้ฐาน
 ที่มา: ศิววงศ์ รักรวงศ์วรวิศ



ภาพที่ 010/ 011 รูปแบบพระบัวเข็ม ที่แสดงปมบนตามร่างกายทั้ง 9 จุด
 ได้แก่ หน้าผาก 1 หัวไหล่ 2 ข้อศอก 2 หัวเข่า 2 และข้อเท้าหรือฝ่าเท้าอีก 2
 ที่มา: ศิววงศ์ รักรวงศ์วรวิศ



ที่ อว 8609/3205

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

31 ถนนหน้าพระลาน แขวงพระบรมมหาราชวัง

เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200

6 ตุลาคม 2566

เรื่อง อนุญาตให้ตีพิมพ์บทความลงในวารสารดำรงวิชาการปีที่ 23 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567)

เรียน อาจารย์สมศักดิ์ พรหมจักร

ตามที่ท่านได้ส่งบทความ เรื่อง “**พระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอรไร้ว จังหวัดเชียงใหม่: รูปแบบและจารึก**” เพื่อตีพิมพ์ในวารสารดำรงวิชาการ โดยวารสารผ่านการรับรองคุณภาพของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index Center) และจัดอยู่ในฐานข้อมูลของ TCI กลุ่มที่ 1 (พ.ศ. 2564 – 2567) บัดนี้บทความของท่านได้ผ่านการพิจารณาจากคณะบรรณาธิการวารสารดำรงวิชาการ และผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน เป็นที่เรียบร้อยแล้ว โดยเห็นชอบให้สามารถตีพิมพ์บทความดังกล่าวในวารสารดำรงวิชาการปีที่ 23 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2567) ได้ ซึ่งจะเผยแพร่ในเว็บไซต์ <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/damrong> ทั้งนี้ผู้เขียนจักต้องดำเนินการปรับ แก้ไขบทความตามข้อเสนอแนะของคณะบรรณาธิการฯ ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง)

รองคณบดีฝ่ายวิจัยและกิจการพิเศษ

ปฏิบัติการแทนคณบดีคณะโบราณคดี

สำนักงานคณบดี คณะโบราณคดี

โทร. 0 - 2105 - 4686 ต่อ 103018 (สายตรง) หรือ

0 - 2221 - 7777 (สายกลาง)

โทรสาร 0 - 2226 - 5355

อีเมล damrong_journal2@hotmail.com